

УДК 378.1

Н. В. Муқан

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету «Львівська політехніка»

О. В. Муқан

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач відділу докторантури та аспірантури
Національного університету «Львівська політехніка»

В. Е. Вибрановський

магістр кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету «Львівська політехніка»

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню особливостей розвитку професійної освіти в Україні. З'ясовано, що сучасні глобалізаційні процеси, міжнародний характер організації праці, щоденне використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій формують нові виклики професійної освіти. Зважаючи на специфіку розвитку сучасної професійної освіти, вважаємо, що аналіз напрацювань теоретиків та практиків у цій галузі, виявлення особливостей її розвитку є актуальним та доцільним. Виконано аналіз науково-педагогічної літератури, що висвітлює різноманітні аспекти проблеми дослідження. Охарактеризовано особливості розвитку професійної освіти в Україні у період її незалежності. Представлено методи, використані у дослідженні (аналіз і синтез, індукція та дедукція, логічний метод, метод систематизації та узагальнення). Представлено результати виконаного дослідження, які засвідчили значні коливання у динаміці розвитку закладів професійної освіти впродовж двох декад. Аналіз кількісних показників засвідчив необхідність подальшого реформування системи професійної освіти України. Визначено такі перспективи подальших досліджень, як специфіка запровадження змін в управлінні розвитком професійної освіти, забезпечення якості освітніх послуг, неперервний професійний розвиток викладачів, що сприятиме удосконаленню освітнього процесу загалом.

***Ключові слова:** вища освіта, професійно-технічна освіта, професійна освіта, розвиток професійної освіти, Україна.*

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси, міжнародний характер організації праці, щоденне використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, що розширюють можливості для працевлаштування не тільки в межах однієї країни, але й у всьому світі, формують нові виклики щодо рівня компетентності фахівця, його здатності адаптуватися до швидкоплинних змін кон'юнктури ринку праці. Зазначені проблеми можливо розв'язати за допомогою використання освітніх можливостей, що відповідають вимогам ринку праці та інтересам фахівців. Очевидною є потреба у навчанні впродовж життя, підвищенні кваліфікації, поглибленні знань в обраній професії, в основу якого покладено результати наукових розвідок, технологічні новації та загалом здобутки людської цивілізації.

Зважаючи на специфіку розвитку сучасної професійної освіти, напрацювання теоретиків та практиків у цій галузі, вважаємо, що виявлення особливостей, усебічний аналіз змістового компонента підготовки фахівців у системі професійної освіти, узагальнення теоретичних та практичних засад її розвитку у контексті євроінтеграційних

процесів наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. є актуальним та доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії і практики професійної освіти є предметом наукових розвідок як вітчизняних (Н. Бідюк, С. Батишева, І. Вакарчук, Е. Ковальчук, Н. Муқан, Н. Ничкало, А. Новіков, Н. Пазюра, С. Шапоринський, О. Щербак), так і зарубіжних (С. Біллетт (S. Billett), К. Берч (K. Birch), І. Доммерс (E. Dommers), Дж. Майконес (G. Mucinos), Л. Свейн (L. Swain), С. Юнг (S. Yung), Л. Кларке (K. Clarke), Т. Кермел (T. Karmel), Д. Робертс (D. Roberts), П. Лім (P. Lim) дослідників. Специфіку розвитку вищої та професійної (професійно-технічної) освіти в Україні та інших країнах студіювали Н. Авшенюк, В. Андрущенко, В. Бех, О. Дубасенюк, О. Ельбрехт, О. Зінченко, І. Каленюк, А. Корольок, Б. Корольов, В. Кремень, В. Луговий, А. Сбруєва, С. Сисоєва, Є. Суліма, Ж. Таланова, Л. Хомич.

Під час дослідження нами використано комплекс взаємопов'язаних методів, серед яких аналіз і синтез для вивчення педагогічних теорій, концепцій і принципів, покладених в основу розвитку професійної освіти; індукція та дедукція для

виявлення специфіки її розвитку на різних етапах; логічний метод для виявлення специфіки створення сукупності понять та суджень у галузі вищої професійної та професійно-технічної освіти; метод систематизації та узагальнення (для формулювання суджень і висновків).

Мета статті. Аналіз особливостей розвитку професійної освіти в Україні дає можливість визначення її переваг та недоліків, а тому сприяє прогнозуванню її розвитку у майбутні роки. Тому метою статті є дослідження особливостей розвитку професійної освіти в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Задля досягнення мети дослідження автори визначили такі завдання: 1) виконати аналіз науково-педагогічної літератури, що висвітлює різноманітні аспекти проблеми дослідження; 2) охарактеризувати особливості розвитку професійної освіти в Україні у період її незалежності.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ століття професійна освіта розглядається як один із чинників забезпечення економічного, соціального, політичного та культурного розвитку суспільства. Це також чинник, що сприяє забезпеченню конкурентоспроможності підприємницького сектора економіки країни загалом та добробуту кожної людини зокрема. Сьогодні все частіше спостерігаємо тенденцію підпорядкування розвитку ринку освітніх послуг механізмам ринкової економіки, якій притаманний динамічний розвиток, одночасне застосування потенціалу глобалізації та регіоналізації, застосування закону попиту та пропозиції, потенціалу рейтингування та бенчмаркінгу, аудиту тощо.

Відповідно до Закону України «Про освіту», професію можна здобути в умовах професій-

ної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, вищої освіти, освіти дорослих, зокрема післядипломної [1].

Популярність вищої освіти зросла після проголошення незалежності України та стала рушійною силою для заснування і розвитку значної кількості освітніх закладів різних форм власності та рівнів акредитації. Як свідчать статистичні дані, динаміка зміни кількості освітніх закладів I–II рівнів акредитації та III–IV рівнів акредитації відрізняється. У 1996 р. налічували 790, у 2006 р. – 570, а у 2016 р. – 371 заклад вищої освіти I–II рівнів акредитації [2] (рис. 1).

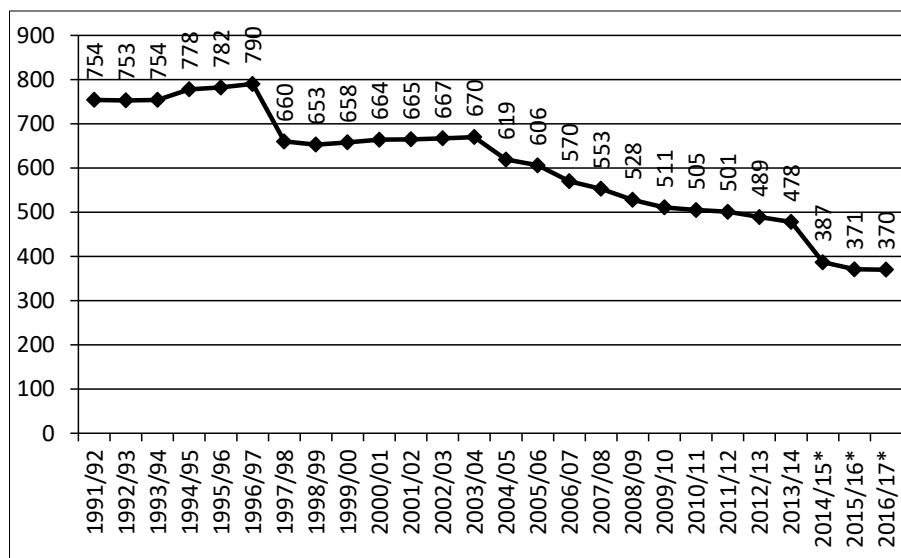
Щодо освітніх закладів III–IV рівнів акредитації, то кількість була такою: у 1996 р. – 274, у 2006 р. – 350, у 2016 р. – 287 [2] (рис. 2).

Така концентрація освітніх закладів I–II рівнів акредитації в 90-х роках ХХ століття свідчить про популярність та попит на робітничі професії, здобуття яких не потребувало значного капіталовкладення та часових затрат. Проте вже на початку 2000-х спостерігаємо зменшення кількості таких видів закладів освіти, що продовжується й у другій декаді ХХІ століття. І хоча у першому десятиріччі кількість закладів освіти III–IV рівнів акредитації суттєво зросла, уже в наступному десятиріччі простежується зменшення кількості таких інституцій. Такі зміни спричинені не тільки демографічним спадом та зниженням рівня народжуваності у попередні роки, але й вимогами споживачів освітніх послуг щодо забезпечення якості вітчизняної освіти, можливостями здобуття професійної освіти в інших країнах, освітні заклади яких реалізують конкурентоспроможну цінову політику.

Починаючи з 2008 року, професійна (професійно-технічна) освіта втрачає свою привабливість, про що свідчать дані щодо кількості випущених кваліфікованих робітників: у 1996 р. – 274,8 тис. осіб, у 2006 р. – 285,1 тис. осіб, у 2016 р. – 152,8 тис. осіб [3].

На рис. 3 представлена динаміка зменшення кількості випускників професійно-технічних закладів освіти в розрізі первинної професійної підготовки та професійного навчання за період 2020–2016 рр.

Простежується тенденція до зменшення кількості випущених кваліфікованих робітників в обох групах. Особливо це стосується осіб,

*Тут і в подальших статистичних даних: без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Рис. 1. Динаміка зміни кількості закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації в Україні в період 1991–2016 рр.

які проходять професійне навчання. Найвищий показник зафіксовано у 2011 р., який становив 59,5 тис. осіб, найменший – у 2016 р. – 31,9 тис. осіб. Серед випускників, які проходять первинну професійну підготовку, найбільший показник спостерігаємо у 2010 р., який становив 18,6 тис. осіб, а найменший у 2016 р. – 12,2 тис. осіб [4].

Аналіз окремих категорій випускників професійно-технічних закладів освіти в розрізі первинної професійної підготовки та професійного навчання таких категорій, як незайняте населення та працівники, що проходять підвищення кваліфікації свідчить про кількість безробітних, які проходять перенавчання або підвищення вже здобутого професійного рівня. Результати аналізу даних указують на наявність тенденції до різкого зменшення кількості безробітних, що проходять перенавчання, починаючи з 2014 р. Така тенденція є негативною для сучасного ринку праці, а серед причин – бойові дії на Сході країни, і, як наслідок, інтенсифікація внутрішніх міграційних процесів. Із тих осіб, які пройшли професійне навчання, майже 98% були працевлаштовані, менше 1% продовжили навчання у закладах вищої освіти I–IV рівнів акредитації та інших освітніх закладах і лише 1% – не працевлаштовані [4].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., у системі вищої освіти України можна здобути такі освітні ступені: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук [5].

Сучасні тенденції міжнародного освітнього простору зумовлюють необхідність урізноманітнення видів і форм освіти відповідно до запитів та потреб здобувачів освіти. Згідно із Законом України «Про освіту», освітні заклади системи професійної освіти пропонують можливості здобуття інституційних (очна (денна і вечірня), заочна, дистанційна, мережева) та індивідуальних форм освіти (екстернатна форма, освіта на робочому місці), а також дуальної освіти [1].

Висновки і пропозиції. Отже, як свідчать результати аналізу специфіки розвитку професійної освіти в Україні, йому характерна перемінна успішність упродовж двох десятиріч років. Проте навіть аналіз кількісних показників, що вказують на присутність освітніх закладів на ринку освітніх послуг, свідчить про те, що система професійної освіти України потребує подальшого реформування та синхронізації її розвитку з тенденціями міжнародного освітнього простору, забезпечення її відповідності до попиту ринку освітніх послуг, потреб і запитів суспільства, інтересів споживачів освітніх послуг.

Виконане дослідження не претендує на вичерпність аналізу порушеної проблеми. До подальшого студювання актуалізованих питань належить специфіка запровадження змін в управлінні розвитком професійної освіти, забезпечення якості освітніх послуг, неперервний професійний розвиток викладачів, що сприятиме удосконаленню освітнього процесу загалом.

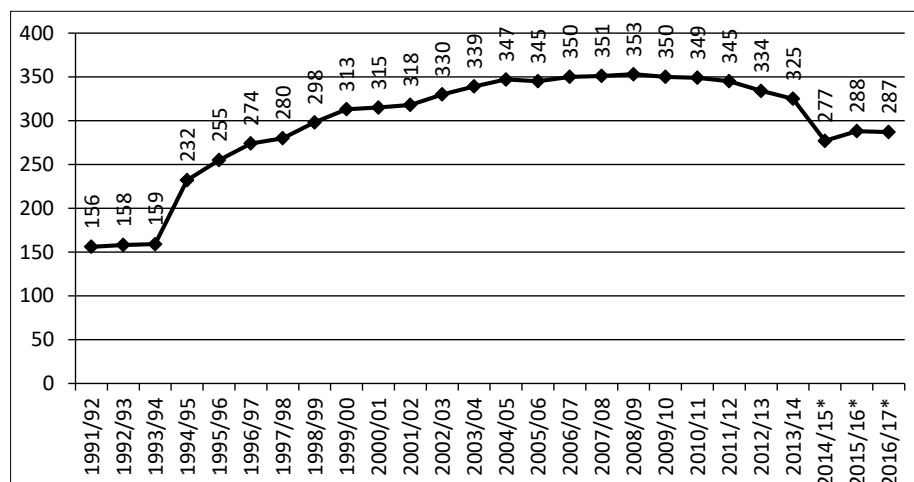

Рис. 2. Динаміка зміни кількості закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації в Україні за період 1991–2016 рр.

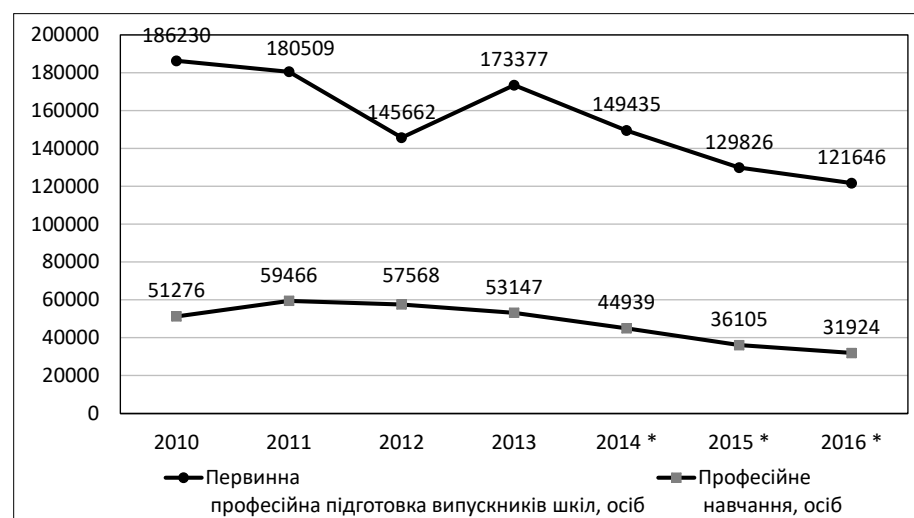

Рис. 3. Динаміка зміни кількості випущених кваліфікованих робітників в розрізі первинної професійної підготовки та професійного навчання за 2010–2016 рр.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року №2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
 2. Голубчикова Ю.В., Підгорний А.З. Статистичний аналіз динаміки та стану розвитку ВНЗ України. Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць. Вип. 3. Ч. I. Одеса, ОНЕУ. 2017. С. 7-14.
 3. Професійно-технічні навчальні заклади. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/ptu_u.html.
 4. Інформаційно-аналітичні матеріали (Професійно-технічна освіта). URL: library.uipa.edu.ua/images/analizvit.doc.
 5. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
-

Mukan N., Mukan O., Vybranovskyi V. The specificity of professional education development in Ukraine

The article deals with the analysis of peculiarities of the development of professional education in Ukraine. It is revealed that modern globalization processes, the international nature of labour organization, the daily use of the modern information and communication technologies form the new challenges for professional education. Taking into consideration the specificity of modern professional education development, we believe that the analysis of the scientific works of theorists and practitioners in this field, identification of its development peculiarities is relevant and feasible. The analysis of scientific and pedagogical literature covering the various aspects of the research problem has been conducted. The peculiarities of professional education development in Ukraine during the period of its independence have been characterized. The methods used in the research (analysis and synthesis, induction and deduction, logical method, method of systematization and generalization) have been presented. The results of the conducted research, which showed the significant fluctuations in the dynamics of professional educational establishments development during two decades, have been presented. The analysis of quantitative indicators showed the need for further development of professional education system reforming in Ukraine. The prospects for further researches have been defined: the specificity of changes introduction into the management of professional education development, educational services quality assurance, continuous professional development of teachers, which contributes to the improvement of educational process in general.

Key words: higher education, vocational education, vocational education, development of vocational education, Ukraine.